

KAXAĖENKAREN GORABERAK ETA AURIAKO JAYA ⁽¹⁾

Orain ni bezela, itzaldiren bat irakurí beaŕean daudenak, maiz onela asi oi dira: «buru-austerik geyen nere itzaldi onen gaya auke-ratzeak eman dit: gai egoki asko baitziran eta zein ártu ezpaineikian, egokiena, aukeratu nairik eta ori zein zan ez jakiñik, luzaro ezbayan egon naiz eta loŕik asko izan det».

Nik—argi ta garbi aitortzen dizutet—órtañ buru-austerik batere eztet izan, itzaldi au eskatu zidan Jaunak, bere gaya ere eman zidalako. «Zure itzaldia—esan zidan—euskeraz egin ezazu, euskeratzaz ez ordea, gai ori orain árte ere maiz erabili degu-ta. Lekeitio'ko oitura zârén bat edo beste ár zazu—kaxaŕenka edo olako zerbait—eta ortaz jardun ezazu, Euskal-Esnalearn asmoz eta agin-duz egiten diran solas oyetan ere, aditzaleak aspértu ez ditezen, gayak aldatzea bezelakorik ez dago-ta». Ori esan zidan, eta buru-auste gutxiago izan nezan, nere jardun onen gaitzat urak aipaturiko kaxaŕenka ártu det.

Lekeitio'ko oitura zârâ dan kaxaienka ori aldi baten nola egiten zan eta gaur egunean nola egiten dan azaldu nai nuke. Beste uritan egiten danik eztet uste eta gauza berezia dan ezkerro, gogo onez entzungo dezutela deritzat. Besterik gabe, asi gaitezen.

Kaxaŕenka, orain egiten dan bezela, antziñakoaren geriza, itzal, oroipena besterik ezta. Antziña-antziñatik ba zuten Lekeitio'ko itxasgizonak beren anaidia, beren kofradia (2): anaidi onek eliz-nagusian zeukan San Pedro'ren izeneko kapíla aundi-edéŕa: urteko igande ta jayetan Mesa emateko beren apeza ere ba-zuten eta órta-rako beaŕ diran eliz-jantziak ere bai. San Pedro'ren jaya, batez

(1) Donianez Aurian egin oi zan jaya aipatu gabe irakufi nuan, itzaldi au Donostiko Novedades-Antzokian: orain ordea, Auriako jai ta kaxaŕenkaren beŕiak era batera emango ditut, ageri zârétan ere bi gauza oyeŕ elkaŕekin nastuak daude-ta.

Gaur, batzuek «kaxafanka», geyagok «kaxaŕenka» esaten dute. Anaidiaren saŕtu-irtenetako liburuak lenbizi «kaxa-aldaketak» geroago «kaxa-ŕenka» dakaŕ.

(2) Arántzale, beste itxasgizon ta uriko auzorik geyenak ziran bazkide.

ere, aundiro ospatzen zuten Anaidi ontako bazkideak, órtañ diru asko eralgiz, 1562-garēn urtean Olabide'tar Joan, Astigarako seme ta Lekeitio'ko auzo zanak, Bizkai'ko Zuzendariaren-Korējidorearen—aurēan aitořtu zuanez (1).

Urte bařuan beren irabaziak begiratu, zaitu ta banatzeko, bi ogasunzai (bi mayordomo) aukeratzen zituzten itxasgizonak urteoro: ori antziņa, geroago ogasunzai bākara ta orain batere ez.

Orain diruzaya autatzen dute bein betiko ta lendakari edo buruzagia urteoro; baņa antziņa etzan olakorik: aipatu ditudan bi ogasunzai ayek zituzten gaur beste orienak diran zeregin eta eskubide guziak, *eta askoz geyago ere bai*. Anaidiak bere ageri, paper eta diruak gordetzeko zuan kaxædo kutxa, bi ogasunzai ayetatik zařenak euki oi zuan bere etxean. San Pedro biaramonean eramaten zuten kaxa ori ogasunzaitza utzi bear zuanaren etxetik artu bear zuan befiaren etxera, ospe aundiz eraman ere, onela ogasunzaitzaren jabe egiten zutela adierazteko. Kaxarēnka orfik datór.

Jai au zala-ta, Lekeitio'ko itxasgizon eta apezan arēan eztabaida, liskar eta auzia sořtu ezpa'lira, antziņa nola egiten zan gaur ezkenuke jakingo noski; baño zorionez edo zoritxarēz, apezak etzioten jai ori ongi iritzi ta amazapigarēn mende edo gizaldiaren lenbiziko urteetan Kalaorako Gotzai jaunak jai ura, egiten zan bezela, galerazi egin zuan. Ark galerazi; baņa itxasgizonak gaizki iritzi zioten galerazte ori, ta Felipe III, Espāniako Erēge ta Bizkai'ko Jaunaren auzitegira jo zuten bere iritzizko okér ori zuzentzeko ta aren agintza beren alde erdietsi ere bai. Lenbiziko aldian esan ba'lie apezak Anaidiko bazkideai: zuren jai ori orela ospatzea ezta sori, ezta zilegi; Eleizak ori eragozten du: olako zerbait esan ba'lie, liskar aundirik etzan izango nere ustez; baņa dirudiane, luzaroan ere etzien galerazi: jaya, urtero egiņaz, oitura zāra izatera eldu zan eta erien oitura zār eta txarak aldatzea, eginkizun zail eta gaitza izan da beti. Amets eta gezurā dirudi; baņa, urte batzuek gora-bera, amazapigarēn gizaldi osoan iraun zuan eztabaida gogaikari onek. Arazo au erdiz-erdian utzi dedala iñork esan ez. dezan, gertaerarik nagusi ta galenenak urtez-urte aipatuko ditut.

1607-garēn urtean, Bizkai'ko Epaikari nagusi Amezketa'r Antoniok bialita, etori zan Lekeitio'ra Alonso Lopez Kordiko, lentxeago aipatu dedan agintza ori bete-eragiteko. Ortarako egin zituan lanen beki, orduan idatziriko ageri batek ematen digu. Onela dio: «Lekei-

(I)Anaidiko idartzarēgi, 1.º bilgo, 12 g. bilabide 8 g. zenbaki

tio'ko itxasgizonak ospatzen dituzten jai oyek San Pedro-aufegunetik Uztalaren bigarren eguneraño irauten dute. San Pedro-aufegunean, aratsaldeko bi orduak ezker, arantzale, itxasgizon eta beren bi ogasunzayak elkarékin biltzen dira, antziñatik oitura dutenez, jai ontarako dantzari ta apostoloen ordezkioak autu ta, izendatzeko. Beren eskubide ori zaitu ta begiratu bea dedala deritzat eta ofengatik auxe agintzen det: Orain diran eta aurerakoan izango diran bi ogasunzai oriek aukeratu bitzate Anaidiko bazkideen artean, San Pedro, San Andres eta San Joan antzeztu ta irudituko dituzten iru lagunak. San Pedro egunean beren Meza nagusia euki bezate itzaldi ta guzti, ta Meza ortan apostoloen ordezkariok beren zomoño, koroe, gañeko jantzi zabal eta zetroekin antxe aurkez beude. Urengo egunean, aratsaldeko bi orduetatik iruretara, anaikide guziak bildu bitez eta uriko agintari ta apezak ere bildu-arazi bitzate: guziak uriko ikuñin edo bandera arturik, bijoaz San Pedro'ren kaxa duan ogasunzayaren etxera: onako aldi ta garayetan izan oi dan itzal, ospe ta aundizurenez bebiltza uriko kaleetan zear eta egun ontan beti egin dan ibilaldia egin bezate. Ibilaldi ontan, San Pedro irudituan anaikidea bere zomoño, burestun eta jantzi zabalarekin, giltza ta zetroa eskuetan dituala, *kaxa gañean* bijoa, eta San Andres ta San Joan antzeztu dituztenak—oyek ere beren zomoño, koroe, jantzi ta zetroekin—kaxaren bi aldamenetan. Esan dan bezela ibilaldi ori egin ondoren, San Pedro'ren kaxa bi ogasunzai berietatik adiñez zafena danaren etxera beramate eta urengo urterarte antxe bego. Iru apostoloen ordezkari izan diran oyek, beren zomoño ta beste ezaupideak, nai izan ezker, Garagarila'ren 27-an asi ta Uztalra'ren bigarren eguneraño erabili ditzakete; baña ez oyek ez dantzariak, beren oldez nai ezpa-dute beintzat, beren dantzakin inortxoren etxera joan bearik eztute.

Gaur diran eta aukerantza izango diran endore edo alkateai, Lariz apezburu ta beste apez guziei agintzen diet nere erabaki au egin eta bete dezatela eta ezertan ere eztezatela igaran eta autsi; bestela, bete bea dan gutun ontan dauden neke ta nik ezañten diedan bosteun dukaten isunpean eroriko dira. Ontan zabañ, biguri ta agintz-ausle izan ba-ditez, beren kaltez bide ta neufi gogorak artuko dirala jakin bezate. Lariz eta beste apezak, befiz, elizgizonak diralako, beren egiñen ortatik datoñzkien etekin eta irabaziak ere gal bitzate ta afoztz ta atzeritartzat etsi ta eukiak izan bitez» (1).

(1) Anaidiko idaztiñartegi, 2g. bilgo, 4 g. bilabide, 1.º zenbaki.

Itxastáren Anaidi ta apezen árteko auzi au zérgatik sórtu zan or' ageri da. Eliz nagusiko beren kapilan bazuten itxasgizonak San Pedro'ren irudia; baña—nik eztakit zergatik—ibílaldian etzuten erabiltzen lenbiziko aldi artan beintzat. Urte batzuek geroago, bai; baña lenbiziko aldi artan, iru apostoloen irudi izateko, iru anaikide aukeratzen zituzten urteoro, ta kapiña artako eliz-jantziz beren buruak edérki apaindu ondoren, San Pedro iruditzen zuan anaikidea kaxa gañean jártzen zan eta besteak, kaxaren bi aldamenetan, onela ibílaldia egiteko. Apezak gaizki ártu zuten ori ta esandako agintza bete-arazteko dei egin zienean, zalaparta ta iskanbila izan ziran Lekeitio'n: batzuek apezen alde, besteak—dirudianez geyenak—itxastáren alde: apezak Kalaórako Gotzai jaunarengana, arantzale ta beste itxasgizonak Éregeren ordezkongana jo zuten beríz ere.

Uztaila'ren 30-an idatzi zien Éregeren izenean Gotzai jaunari, esanaz: «Gure agintza bete-arazteko Lekeitio'ra biali genuan ordezkari Alonso Lopez Kordido'ri, Lariz, uri artako apezburu ta bere aldeko beste batzuek, eman genion zeregiña auérra eramatea gale-razi nai izan zioten: ordezkari ori ta laguntzen zienak gaizki ártu ta erabíli zituzten, arpegiz arpegi erdeñu, irain eta lotsagabekeri asko esanaz. Ori dala-ta, obendun orien auzia gure auzitegira etóri da; baña merezi duten zigoña galerazteko asmoz, zuk jaun orék, Lariz eta beste batzuen eskabidez, agintza bériak eman eta eliz-neke (zentsura) bériak ipiñi dituzu uri artako itxasgizon eta beren laguntzaileen aurka. Oyek, obendun ba'lira ere, elizgizonak eztira-ta, beren auzi ori elizaz-atazkoa dalako, neroni dagokit eta nere epaikariak erabaki beár dute. Ori ta guzi ere—jakin-arazi didatenez—auzi au zere auzitegian auérra daramazu: itxasgizon orien aurka. ipiñi zenituan zigo' nekeak, egunerik egunera astunago egiten dituzu, órta bidegabezko indár eta irain ageria egiten dizkiezularik. Auzi onen ardura neronek ar dezadala eskatu didate ta, oréngatik, auxe agintzen dizut: «Itxastáren Anaidi órtao bazkide ta ogasunzayak, baldin éri-gizonak ba-dira ta beren auzia elizaz-atazkoa ta neroni dagokidana, auzi ori utz ezazu, ez órta auérra járaiki ta orain arte egin dezun guzia, nere Auzitegira biali, nik izendaturiko epaikariak, alde bat eta bestea entzun ta gero, zuzen erabakiz, bakoitzari berea eman dezayoten. Auzi ontan zer ekusi duten apez oriek, nai ba-dute—egoki ba-deritzate—zortzi egunen báruan nere auzitegira betórz, edo órtao eskubidea emanik, beren ordekoa bidali bezate. Itxastaren anaidi oren eta bere laguntzaileen kaltez erabaki ta eman

dituzun zigor¹ ta eliz-nekeak, irurogei egun ba²ru atzeratu ta ken ditzazula *eskatzen dizut* (1).

Auzia ontan zegoala, 1608-ga³ren urteko San Pedroak eldu ziran, eta Gotzayaren zemai, zigor⁴ eta nekeak gora-bera, Lekeitio⁵'ko a⁶rantzale ta itxasgizonak beren jayak, au⁷rerago bezelaxe, egin eta ospatu zituzten. Ori egi⁸ñaz etziran ase ta naikotu; beren Anai-diaren eskubideak zaitu ta begiratzeko, on eta egoki izango zala-ta, Amezketar⁹ Kristobal, ango zin-emaleari (eskribauari) jai oren ageria idatzi-arazi zioten. Jaun onek bere ageri or¹⁰tan—beti berdiñak izan oi diran gauzak alde batera utzi ezker¹¹o—auxe dio: «Nere begiz ekusi nuana idatziko det. Elizan arat¹²z-otoitzak—Besperak—abestu ondoren, or¹³ irurak inguruan, uri ontako itxasgizonak, beren ogasunzai befi ta za¹⁴rak, endore ta ziñegotziak, bertoko gizon presturik geyenak, beste eri batzuetatik etori ziranak ere bai, guziak batean beren dantzari, tuntun eta uriko iku¹⁵ñarekin, zeregi¹⁶ña utzi bea¹⁷r zuten bi ogasunzayetarik za¹⁸renaren etxe au¹⁹rrera joan ziran. San Pedro²⁰'ren kaxa kalera atera zutenean, mutil gazteak beren soin-buruetan ar²¹tu zuten. Gotzai-tu²²r²³ua. (mitra) buruan, agure za²⁴r-agu²⁵r-gari antza ematen zion zomofoa arpegian, elizan erabi²⁶li oi diran bezelako jantzi zabala soñean, giltz u²⁷reztatua eskuan zituala, San Pedro iruditzen zuan gizon bat kaxa gañera igo zan. San Andres eta San Joan antzezten zituzten biak-oyek ere beren zomoro ta jantzi zabalekin-kaxaren bi aldamenetan jari ziran, eta onela, beren tuntun, dantzari, mamu ta zomorodunekin, batzuek kaleetan zear²⁸ zalditxo gañetan zebiltzala ta beste batzuek su-izkiluz punpada edo sunpak jau²⁹rtitzen zituztela, joan ziran lenbizi, uriaren goiko mugaraño, gero beriz kaira ta itxasoak jotzen duan naza mutu-reraño, eta onela, aspaldi ontan egin dan bezelaxe, ospe aundiz eraman zuten kaxa Sanjoan Gere³⁰a, bi ogasunzai befietatik adiñez za³¹rena zanaren etxera, eta antxe utzi zuten. Ibilaldi ontan iñork etzien zoztor³² eta eragozpenik ipiñi: pake ede³³rez, alaitasun eta pozez eta San Pedro³⁴'ren ornen eta aundizurenez egin zuten guzi au. Ibi-laldi ontako lagun guziak eri-gizonak ziran eta goiko konbentuko bi praile dominikok lagundu zien. Apezen bat, ekusmiñez. eri³⁵ko gizonak bezela jantzita eta arpegia zomoroz estalita ibi³⁶li ezpa-zan beintzat, eliz nagusiko apezik batxo ere etzan ibilaldi ontan agertu. Beren nagusiak galerazi egin ziela erantzun zuten». Amezket³⁷a zin-emaleak bere agerian orixe dio (2).

(1) Anaidiko idazti³⁸zartegi, 2 g. bilgo. 4-g bilabide: 2-g zenbaki

(2) Anaidiko idazti³⁹zartegi, 1.⁶ bilgo 12-g. bilabide, 2-g. zenbaki.

Jai oyek elizatik ataz edo landa ospatzen zirala-ta, oítaz sórtu zan auzia berari zegokiola uste zuan Éregek edo onen izenean zebil-tzenak. Pedro Manso Jaun bikain, Kalaoráko Gotzayaren iritzia ordea etzan ori. Bere eskubideak ongi zaitu zituan Gotzayak, lenbi-ziko aldi artan beintzat eta Lekeitio'ko itxastafen Anaidiak pizka bat burua eratxi ta makuítu beár izan zuan. Makuítu zuan bai; baño apezai ere makuí-arazteko asmoz.

1611-gaíen urteko Garagariíaren 18-an Joan Otxoa Apefégi'k eskabide bat zuzendu zion Gotzai jaunari, San Pedro'ren Anaidiko ogasunzai ta bazkide guzien orde. «Jauna—esaten zion—San Pedro gure Zaitzalearen egunetan jayak ospatzeko oitura zâra, *noiztik onakoa dan ere iñork eztakian oitura degu*. Jai oyetan, oaríabez, elizako jantzi ta gauzaren batzuek erabili genituala-ta, zure aúre-tikoak neke gogorpean ori galerazi ziguten. Lenbiziko urteetan—dirudiane—agintza oriek beár bezela—beár zan ajola ta begi-rapenez—etziran bete; baño igaz zeóren eta zure aúretikoen agintza oro zeatz betetzeko asmoa, guziok aburu ta iritzi batez ártu genuan. Auíerakoan ez bazkide ez dantzari ez beste iñork gauza onetsirik. ez dezala jai oyetan erabili ta guzia elizako legeen arauz egin ditela: ori izan zan gure erabakia, ta jai oriek zoztoí eta eragozpen gabe ospatu alditzagun, nik guzien izenean geren asmo ona, geren men-tasun zintzoa agertu ta jakin-arazten dizut. Aitoípen onen ondoren Aperegik bere eskabideak aúrkeztu zizkion Gotzai jaunari, eta onek eskatzen zion bezela jayak egiteko baimena eman zion, eran-tzunaz: Gure aúretikoak arazo ontan ártu zituzten erabakiak eta eman zituzten agintzak, beár bestean sendetsi ta indártuz, San Pedro'ren Anaidiko bazkideai, eliz-nekepean erori gabe ta bidezko dan bezela, beren jai oriek aundi ta eraspen zintzoz ospatu al-ditzaten, geren baimena ta ortarako eskubidea ematen dizkiegu. Orain arte bezela, jai oriek beren dantzari, mamu ta guzi ospatu ditzakete; baño gauza ta jantzi onetsirik erabili ta Elizaren legerik ezertan ere autsi gabe. Guzi au ospatsuago ta Jangoikoaren ornen geyagoz egin diten, Lekeitio'ko apez guziei agintzen diegu itxasgi-zonak San Pedroz eta bere aúregunean dituzten elizkizunetara joan eta aúrkeztu ditezela utsik egin gabe, bestela Meza emateko esku-bidea galduaz gañera, berogitamár dukaten isunpean eroriko dira».

Aperégik, Anaidiaren izenean, beste eskabide bat ere aurkeztu zion Gotzai jaunari. Donianez—esaten zion—afats-ótoitzak bukatu ondoren, Lekeitio'ko itxasgizonak uriko agintari ta apezakin, «Auria» deritzan toki batera joan izan oi dira urteoro, Doniane eguna ospatuz, San Pedroetako jai ta pozaldiak, Jangoikoaren omen eta aintza geyagoz nola egingo otediran antxe elkarékin ekusi, erabili ta erabakitzeko. Au ere aspaldidanik onelaxe egin degu; baña orain, entzun degunez, apez guziak, edo beintzat geyenak, Auria'ra itxasgizon eta uriko'agintariekin eztirala geyago joango árokeriz esan dute. Ori bérikeria litzate: ortik árantzale ta toki artara dijoazen beste guzientzat naigabe ta lotsaria letoezke ta Doniane ta San Pedro egunak, orain árte bezala, guzientzat pozkoák ez lirake izango. Au dala-ta, áren apez oyei agindu ezayezu Auria-ko batzár órtara árantzale, agintari ta enparauekin joan ditezela, orain arte berak eta beren aurétikoak egin duten bezela: eliz-nekeen bidez órtara beartu itzazu.

Gotzai jaunak, itxasgizonen eskabide au ere egin eta betetzeko agindu zien apezai, bestela Meza emateko eskubidea kendu ta béreun dukaten isuna ezafiko ziela esanaz; baño agintza idatzi zuana pizkaren bat nastu egin zala dirudi, bere ageri ortan Donianeko jayen ordeiz, San Pedroetakoak aipatzen ditu-ta (1).

Garagaríllaren 23-an. apez guziak eliz-gelan bilduak zeudela, Zeáreta eta Aransolo ogasunzayak, Galáte zin-emaílearen (notarioaren) auréan eta bere bidez, gaztigatu zizkien Gotzayaren bi agintza oriek. Beren nagusiak erabaki ta agintzen zuana egin eta beteko zutela erantzun zuten apez guziak. Urte batzuetan bete zutela dirudi; baña 1655-garén urtean befiz ere, Auria'ko ibilaldi au zala-ta, asére ta goraberak izan ziran. Doniane áratsaldean, itxastár eta auzorik geyenak udaletxeko jaunekin, eliz-nagusiaren goi aldeko atarian bilduak zeudela, irten ziran apezak elizatik. Oyetatik iruk—Agíre, Aransolo ta Gamarák—galdetu zienean zergatik etzijoazen beste enparauak bezela, ... órtara beartuak etzeudela erantzun zuten eta bakoitza *gogoak eman zion tokira joan zan*. Antonio Lopez del Puerto apezburuak ere ibilaldi ontara uts-egin zuan. Au, zala-ta, Anaidiko ogasunzayak, Zuberogoitia ziñ-emalea lagun zutela, bere etxera joan zitzaizkan eta arebari galdetu zien neba non zan eta Auria'ra zergatik etzan etofi. Etxean zala, baña besterik etzekiala erantzun zien árebak, eta ogasunzayen eskabidez zin-emaleak gertaera guzi onen ageria idatzi zuan. Urte órtako Uztála'ren 21.an

(I) Anaidiko idatzizártegi, 2-g. bilgo, besteen jarai.

Bakio ta Likona, ogasunzai beñiak; Gotzai jaunari esaten zien: «Jauna, uri ontako apezak orain arte gurekin etorri dira beti Auria'ko zelaira Doniane arätsaldez; baña orain bat-edo batzuek kezkek ornen dituzte ta eztute nai etorri. Ería, bere oitura on eta goragañiak zaitzen eztiralako, artega ta urduri dabil, asere da ta pakez ezin euki genezake. Eñiaren asere ontatik kalte ta ezbeär aundiak, etorri ditezke. Agindu ezayezu ba apez oyei aspaldi degun oitura begiratu ta gorde dezatela, bestela ortik lekoärzken kalte guziak, oitura ori autsi dutenai egotzi ta ezariko dizkiegu. Gotzai jaunak, asere ta kalteak galeraztearen, 1611-gaen urteko erabakia egin eta bete zezatela agindu zien beñiz apezai, antxe bertan aipatzen diran neke ta isunen zemaipen. Beste eskubiderik zutela ba zeritzaten, bere ordezkariarengana jo zezatela esaten zien; baña bien bitartean ezertxo ere beñiztatu ta aldatu gabe (1). Ufengo urteko Donianeak baño len apez guziei gaztiagu zien Gotzayaren agintza beri au ere. Egin eta beteko zutela erantzun zuten apezak; baña Antonio Lopez del Puerto apezburuak Gazteiz'era—Bitoriara—joan beära zuala ta etzekiala egun ayetan Lekeition izango zan ala ez: Lekeitio'n egon ezkeru urte artan eta enparauetan ere bere Nagusiaren agintza ori betetzeko gertu ta prest zegoala. Ori idatziz erantzun zuan eta ufengo egunean Anaidiko ogasunzayak beñiz aufkeztu zitzaizkion esateko: oyek aitzaki ta akiakulak besterik etzirala: nai izan ba'lu Gazteizko osteru ori lenago ere egin zezakeala: nolana ere Gazteiz'era joatea gerorako utzirik, bere eginbeärä bete, zezala lenbizi, eztabaida, zarata, liskañ, auzi ta diru-sautzeari biderik eman gabe.

San Pedro'ren Anaidiko bazkideak nai zuten guzia iritzi zuten. Urte artan apez guziak—Antonio Lopez del Puerto apezburuak ere bai—uriko agintari, añantzale ta beste auzoei Auria'ko zelaira lagundu zien, *bonetea* buruan eta *manteoa* soñean zituztela. Gizon-nezkoak an egin zuten dantzaldia bukatu ondoren, guziak kai ta naza mutuferaño itzuli ziran, andik eleizaren bealdeko ildegira, ta antxe elkarñ agur egiñaz, bukatu zuten egun artako ibilaldia. Guzi au onelaxe egin zala Urkiza'tar Martin zin-emañeak idatziz zuan ogasunzayen eskabidez (2).

¿Zergatik ainbeste aletin apezak Auria'ra eramateko? Ageri zarak diotenez, antziña—lenbiziko aldian, gero ez—Auria'ko zelai artan, beste enparauak dantzaketan ziarduten bitartean, Anaidiko

(1) Anaidiko idatzizartegi, 2-g. bilgo, besteen jarai.

(2) Anaidiko idatzizar. 2-g. bilgo.

ogasunzai, uriko agintari ta apezak San Pedro'etako pozaldi ta jayak antolatzen zituzten, oñtaz elkafen artean itz-egina. Apezak arazo ortan zer-ekusi ba-zutela-ta, Auria'ra ez joan nai izatea, gaizki artzen zuten Anaidiko bazkideak, eta buru ziran ogasunzayak batez ere.

1655-gären urteko Doniane aratsaldean, apezburua ta beste batzuek Auria'ra etzerala joan lentxeago esan det. San Pedro biramoneko ibilaldira ere uts-egingo ote-zuten belduñ bide ziran Anaidiko bazkideak. Beren gauzak antolatzeke batzara egin zuten. Garagaila'ren 27-an Talayako beren etxe ta elizatzxoan bildu ziran endore, ogasunzai, txalupa-jabe ta beste bazkide asko. An bildurik erabaki aukeratu zituzten. San Pedro-jayetarako txalupajabeak izendatu dituzten dantzariak, orain arte etxerik etxe eskean ibili dira: ortik esamez eta makur asko etorri zaizkigu: augatik uritaran pakerako erabaki ta agintzen degu dantzari oriek aurerakoan eztezelata etxerik etxe eskean ibili ta oren orde z Anaidiaren ogasunetatik eman ditza-yela ogasunzayak, orain arte eman dizkien ogoitalau erealez gañera, beste berogeitamar; baña mendexarakin batasun eta anaitasun kutuna degulako, dantzariak eri ortara eskean joateko baimena ematen zaye. Dantzariak inortxori, ez bazkide ez uriko agintariri, baldin bakañik ba-dijoa, ez bezayote lagundu, guztiak elkarekin dijoazenean baizik: erabaki au igaran eta autsi dezan edozein dantzari, amañ dukat ordaindu bitza Anaidiaren duru-eralketarako, ta ortaz gañera kai ontako txalupa-jabek bere batelean ez beza artu, beste orenbeste dukaten isunpean.

San Pedro biaramoneko ibilaldia nazara zetoñenerako, alki ta esertokiak jartzen izan dira kai gañean eta kaiburua deritzan etxearen aurre ta bi aldamenetan. Lagun asko, bai elizgizonak bai bestelakoak ere, antxe eserita gelditzen izan dira, San Pedro'ren *irudiari* aurrea jafaitu gabe. Ori gaizki dago-ta, inor gelditu eztedin, aurerakoan alki ta asertokirik ez bite jai. Oro bijoaz aurrea ta San Pedro'ren irudiari naza mutur etaño jai ta lagundu bezayote, guziak antxe jeurt eta bira egiteko (1). Erabaki au dantzari gaz-

(1) Naza mutur etaño joan eta an bira egiteari leba edo garantzi aundia ematen zien arantzaleak. Beñola antxe egiten ornen zan San Pedoren *irudia* itxasora, uretara, jaurti nai zutelako keñua, arain asko emango ote-zien galdetzen ziotela. Norbaitek, bere izenean, bayetz erantzuten zuan eta zemaya ortan gelditzen zan; baña inoz, nai etzutela, irudia uretara jausi zitzayela ere esaten dute. ¿Egia ote?—Eztakit. Gaur egunean ere kiñakada deritzayoten irudiaren makurtze edo ayerkundera, antxe naza-muturean egin oi da.

tigatu bekie Anaidiaren izenean, zin-emaíearen (notarioaren) bidez: Anaidiaren kaxan gorde bite ta beár izango dan edozein garaitarako, antxe bego. Ogasunzayak Garagañilaren 27-an bertan gaztigatu zien erabaki au Ibieta eta Goikoa, lenbiziko ta azkenengo dantzariet beste guzien orde, eta aditurik, egin eta beteko zutela erantzun zuten.

Gero, Intxaúraga apezaren bidez, beste guziak ere elizgelan bildu zituzten, Anaidiaren ageri ta paperak erakutsi ta bere esku bideak beriz jakin-arazteko. Apezak elkarékin bilduta luzaro egon ornen ziran: gauzak ongi aztertu ondoren, Intxaúraga'k guzien izenean erantzun zien: «Anaidiaren ibilaldi ta jayetara joateko gertu zeudela ta auñerakoen ere egongo zirala». Esan eta egin, ufengo egunean an ziran apez guziak batek ere uts-egin gabe. Oyek elizabestiak kantatzen zituztela ta *San Pedro'ren irudia kaxa gañean* zeramatala, dantzari, musika ta laguntalde aundiarekin, beren ibilaldia oso ederki ospatu zuten. Aranegi kalean zeár naza muturera, gero beriz Atea deritzan uriaren eguerdi-aldera, Bastéretxea'tar Mikel bizi zan etxe auñeraño. Apez guziak bira egin zuten naza muturëan, eta ez apezik ez bestelakorik, iñortxo ere etzan bidean gelditu, auñeguneko erabakiak agintzen zuana, guziak bete zutelarik. Zuberogoitia zin-emaiearen ageriak órelaxe dio (1).

Zein urtetan eztakit; baña azkenengo ageri onek dionez, 1655-garén urte au baño len, Lekeitio'ko itxastaarak beren ibilaldia egiteko era, pizka bat aldatu zuten. Lenbiziko aldi artan—auñerago, esan dedanez—San Pedro iruditzen zuan gizon bat joan oi zan kaxa gañean; gero ez. Kaxa gañean San Pedro'ren irudia jaftzen zuten eta apostoloen ordezkariak, len esan dedan bezela jantzita, kaxaren atzetik, irurak oñez, joaten ziran. *Len bezelaxe jantzita esan det*, eta ori egia dala ageri askok on egiten dute. Baña ori ¿nola izan diteke? ¿Elizkizunetan erabili oi dan gauza ta jantzi onetsitik—bedeinkaturik—geyago bein ere ez erabiltzeko erabakia ez al zuten artu? 1611-garén urtean Gotzai jaunari ez al zien ori esan eta agindu? Anaidiko gizon ayek gezurtiren batzuek ote-ziran? Nik ori eztet sinetsi nai. Lenbiziko jantzi ayek onetsiak zirala ba dakigu; geroko

(I) Anaidiko idaztizartegi, 2-g. bilgo.

oyek ere elizkizunetan erabili oi diranen antzekoak zirala ageriak argiro dasate; baña onetsiak ziranik, ez. Beár bada, gauza onetsirik etzutela erabiliko Gotzayari agindu zienean, jantzi beñiak egin zituzten, onetsi gabe utzi ta beren ibilaldietan oyek erabili. Gezurñiak zirala esan baño ori siñetsi nayago det.... Eta ibilaldi bitartean dantzariak egiten zuten dantza ura ¿nolakoa ote-zan? Lenbizikoa zein zan papel zâr ayeke ez dasate; baña geroago ezpata-dantza egiten zutela irakuñi det eta lenbizikoa ere ori bera zala siñetsi genezake.

Auzi ontan apezak gaizki zebiltzala ekusi degu. Anaidiko bazkideak asko ziran, aitabitxi ona zuten eta apez gaxoai geyenez burua makuñ-arazi zien; baño gauza bakoitzak bere aldia du ta laistef apezak ere, garaitzale anzo, burua jasoko dute; 1656-gařen urtean, Agir'e'tar Frantzisko apezari Gotzayaren agintzak gaztigatu zizkienean, onek erantzun zuan: «bai, nere Nagusiaren agintza oriek beteko ditut, baño nere eskubideen kalte gabe». 1682-gařen urtean Jaun ori Lekeitio'ko apezan buru zan, eta eztabaida gogaikari au bein betiko antolatu beár zuala ta, Jose Ibañez Galate zin-emailari dei egin eta esan zion: Auria'n gertatzen danaren ageria idatzi ezadazu. Eta onek auxe idatzi zuan: «Uri ontako San Pedro'ren Anaidiak Donianez urteoro Auria'ra egiten duan ibilaldira izan naiz eta endore, ziñegotzi ta apezak an ekusi ditut; baña beren artean ezertxo ere eztute autuan erabili ta erabakitzen San Pedro-etako pozaldi ta jayetzaz. Zelai artara dijoaz, bazkide asko dantzan asten dira, neskatxak ere bai, ta an egiten danak, elizako gauzakin zer ekusirik batere eztu. Ori egia dala uri ontan edonork daki».

Agir'e'k, bere ta beste apezan izenean, urte artantxe esaten zion Gabriel Eparza, Kalaoñako Gotzai jaunari: «Lekeitio'ko urian egin beár ez liraken bi gauza galgañiren oitura degu. Donianez, ilunkeran, San Pedro'ren Anaidiko bazkideak—auzorik geyenak dira bazkide—Auria'ko zelaira joan oi dira, ta gero gizaseme ta emakumak beren dantzakin, uri guzian zeár kairañño datorz. Ibilaldi au Doniane goratzeko egiten dala-ta, apezak ere joatea nai ta naiezkoa dala uste dute anaidide oyek, eta gere Nagusien erabakiak erakutsiz, oñtara beañtu gaituzte. Eliz-bira ba'litz... baña oñen antzik ere eztu; eliz-ezaugafi batxo ere ezta eramaten; apezai ezta-

gokien itzal gutxiko jostaketa bat, besterik ezta ibilaldi ori. Apezak Auria'ra eramateko, oyek ere beren zeregiña ba zutela an; Anaidiko ogasunzai ta uriko agintariekin batean, San Pedro-jayak antolatzen zituztela esan zien zure aurretikoai; baña ori aitzaki ta akiakula besterik eztala jakin dezazun, zin-emalearen ageri au aurkezten dizut. Beste oitura galgarí bat ere ba da uri ontan. San Pedro biaramoneko ibilaldian, Done oren irudi ta apezzen bitarte, iru itxas gizon joaten dira beren zomofo ta eliz-jantzi zabalekin. San Pedro iruditzen duan erdikoak, buruan Gotzai-tufua ta eskuan giltza, eramaten ditu ta San Andres eta San Joan iruditzen dituzten bi aldamenetakoak ere, beren burestun edo koroekin joaten dira, begira daudenai paf-egin-araziz eta askori gaizpidea emanaz. Uri ontara, itxas-kaya dalako, árotz askotxo etóri oi dira, siñause ta siñesgabeak ere bai: órengatik egiten dan ori, anbat kaltegáriago da. Apezak, ibilaldi ontara ez joateko edo beintzat jantzien gaizki erabiltze ori galerazteko, alegiñik asko egin dute: baño alperík. Anaidikoak asko dira, apezak zematu egin dituzte, ta orai arte ezertxo ere ezin izan dute iritxi. Bestela, Anaidiaren elizkizun guzietara, ta jantzi oyek kendu ezkeró, ibilaldira joateko ere, beti gertu egon dira ta gu ere gertu gaude. Guzia, dan bezelaxe adierazten dizut, Zuk gure Gotzai zeran órek, arazo ontan sori edo zilegi dana ta eztana berezi ta erabakiz, apezai zer egin bea' duten agindu dizayezun, eliz-arauen kaltez eta itzal gutxiko dana eragotziz eta orai arte eman diran eliz-nekeak bea' bestean kendua.

Bere epaya Garoil edo Ago'aren 22-an eman zuan Gotzai jaunak, onela aginduz: «Kristau árotzai gaizpidea eman eta siñausleai par-egiñarazi dizayeketen gauza dalako, San Pedro biaramonez Lekeitio'n egiten dan ibilaldi órta zomo'roz jantzitako gizon oriek eliz-jantzi, tufu, burestun eta zetrorik ez bezate erabili: bestela, apezak eliz-bira ori ez bezate egin eta ibilaldira ere ez bitez joan. Nere agintz au batzuek eta besteak zintzoro bete bea' dute; bete ezik, lau apezik zâ'fenak beren eskubideak gal bitzate eta ór'ela jantzi ditezen gizon oriek ere, eliz-neke nagusipean berealaxe erori bitez.

Eta San Pedro'ren Anaidikoak, Doniane arátsalde, Auria'ra egiten duten beste ibilaldi órek elizkizunekin batere zer ikusirik eztualako, apezak ez bitez ora joan, ez elkárekin oro ez banezean, eta norbait ba'lijoa, bere eskubideak gal bitza. Nere agintza oyek bete-arazteko egiñena, eliz-nekeak ipiñi ta kendu, lotu ta askatzeko eskubidearekin, Lekeitio'ko apez-buruari ematen diot eta erabaki

oyen aurka izan ditezken orai arteko agintza guziak atzeratu ta kentzen ditut». (1)

Gotzai jaunaren agintza oriek apez guziei ta bakoitzari gazitatu zizkien urte artantxe. Apezak beren Nagusiaren erabakiak gogoz eta berealaxe bete zituztela esan bearik eztago; baña antziñatiko oiturak zearo kendu ta uztea gauza gaitza da-ta, Anaidikoak etzituzten abegi onez artu. Eliz-jantziak erabiltzeari utzi zioten ala ez ezin esan nezake; baño ibilaldia egiten jaraitu zutela dirudi. 1690-gaŕen urtean etofi zan Lekeitio'ra Pedro Lepe jaun bikaña, Kalaoŕako Gotzai ospatsu, argi ta jakintsu ura. Zurtasun andiz eta maitaki itz-egin zien Anaidiko bazkideai eta guzien iritzi ta atsegiñez, bi ibilaldi oyen orde, Doniane ta San Pedro biaramonean, arátsaldeko zazpitan, bi elizbira egiteko agindu zuan (2). Gañera, eliz-gauzak beren bizibidekoekin nâstu gabe, ayen artu-emanak Anaidiko liburuan bereziki eramateko eta oituraz egin eta ospatzen zituzten elizkizunen arauak ere, bi ilabete báru, beár bezela idazteko eskatu zien. Arau oriek 1691-gaŕen urteko Ilbeltzaren 6-an idatzi zituzten, Talayako beren etxean bildurik, eta oraindik Markiñan zegoan Gotzai jaunak, bi egun geroago, zuzenetsi edo ontzat eman zituan.

Eliz-bira ta kaxa-aldaketa onela berezi ziran, auferakoan bakoitza bere garayan egiñaz; eztabaidak ere utzi ta âztu ziran bein betiko. Geroztik kaxa-aldantza ori (*noiz* eta *nola* egin ote-zan? Arantzaleak beren arteko gora-berak antolatzeke antziñatik zeuzkaten arauak, 1766-gaŕen urtean zerbait aldatu ta ber-idatzi zituzten. Bederatzigárenak onela dio: *kaxa-aldaketa eliz-bira ondoren egiteko oitura degu*. Oitura onek aspaldi oŕela egiten zutela esan nai du; baño bi gauza oyek berezi ziran urte artan berean asi ta aurera ¿eliz-bira ondoren egin ote-zuten beti? Bayetz dirudi; baña ziur eztakigu.

Antziña ogasunzai bériaren etxera San Pedro'ren kaxa eramanar beste gabe, ogasunzaitzaren jabe egiten zutela esan det: 1766-gaŕen urtean ori ere aldatu zuten, bederatzigáren arauak

(1) Idazti zar oyek eliz-nagusian, San Pedroren Anaidiko liburu báruan daude.

(2) Urte gutxiz onantza bi eliz-bira oyek Doniane ta San Pedro egunez eta arátsalde erdian egiten dira.

dionez: «Ogasunzai beñiaren *etxera kaxa eramatiaz, eztegu adierazi nai*, orain arte adierazi degun bezela, ogasunzaitzaren jabe egiten degunik, ez: ortarako ogasunzai beñiak, beñ bezelako iru sendesle edo *fiadore* eman beñko ditu, ta ori egin arte, kaxa bere etxera eramamanean, eguerdi aurretik, aukeratzen zuten ogasunzaya ta bere sendesleak aurkezteko, ogei ta lau orduren epea ematen zien. Ogeitalau ordu bañ beñ bezelako sendeslerik aurkeztu ezik, kaxa ogasunzai zññaren etxera itzultzen zuten eta berealaxe zeregin ori ordezkariari eskain'tzen zien. Onak ere beñ bezelako sendeslerik aurkezten ezpazuan, besteren bat aukeratzen zuten, eta sendesleak eman ezkerok, kaxa bere etxera aldatu. Iru autaldi egin eta nai zan ori iritxi ezik, urte artan Anaidia bera gelditzen zan kaxa ta ogasunzaitzaren jabe (1).

Nola egiten ote-zan? San Pedro'ren irudia kaxa gañean zera-matela, eliz-bira ta kaxa-aldaketa, biak batera egiten ziran garai artan, dantzariak ezpatadantza egiten zutela ba dakigu. Bi gauza oiek berezi ziranen, ezpata-dantza egiteari berealaxe utzi ote-zioten? Gaur bezela, gizon bakarak kaxa gañean dantza egiteko duten oitura ori ñnoiztik onekoa ote-da? Oitura ori noiz asi zan, 1691-gañen urtean ala geroxeago ezin esan dezaket, asiera oren aztarnarik eztet arkitu-ta.

Gaur bizi diran askok kaxaenkenaren bi era ezagutu dituzte: lenbiziko era, añantzaleak beren ogasunzaya zuten garai artakoa; bigañena, ogasunzayaren ordezkari ta diru-zaya dituzten azken aldi ontakoa. Aldakuntza ori egin zutela oraindik urte gutxi dira (2).

Lenbiziko era. Eliz-bira bukatu ondoyen, Anaidiko guziak edo geyenak eta kaxaenka ekusi nai zuten beste asko ere bai, ogasunzai zññaren etxe aldera joan oi ziran: kaxa kalera atera ezkerok, mutil gazteak beren soinburuetan aitu oi zuten; dantzaria kaxa gañera igoten zan, eta erpiñean *zegazko* zapi gorñ zeraman kañabera bat eskuan zuala, bere dantzaketa iru tokitan egiten zuan, bakoitzean iru dantzaldi labur, gaur egunean bezelaxe: lenbizi, ogasunzaitza uzten zuanaren etxe, aũean, gero Anaidiko San Pedro'ren irudi aũean eta azkenek ogasunzai beñiaren etxeko atetan. Onen etxean gelditu oi zan kaxa, uřengo urterarte.

(1) Anaidiko idatziñartegi, 4-g. bilgo, 1766 garñen urteko araudi.

(2) Aldakuntza au 1903-gañen urtean egin zan: azkenengo ogasunzaya Antonio Alzibar eta lenbiziko lendakaria Bruno Larazabal jaunak izan ziran, Garagññilaren 26-ko agerkayak dionez.

Bigarēn era:

Orai—1903—garēn urtetik aona—ogasunzairik ez dute: kaxa Anaidi etxean dago: orēngaitik kaxaĒenka antxe asi oi da, ta atuntzura joateko eguntxo bat irabaztearen, azkenengo bospasei urte oyetan San Pedro arātsaldez egin da. Gotzai-turua ta giltza egalunez atereak dauzkan ikuĒintxo gorĒa jartzen dute goizean-goiz Anaidiaren etxeko leyo batean, lorez apainduta, kalera begira. Arātsaldeko eliz-bira ondoren, endore ta ziĒegotziak, eresbatzak biribilketa jotzen duala, Anaidiaren etxera dijoaz. KaxaĒenka ekusi nai duten lagun asko ere aruntz joan oi dira. Zortzi arāntzale gaztek arĒtzen dute kaxa beren soinburuetan. Dantzaria, txamara beltz-laburĒ, galtza zuri ta gerĒiko gorĒz jantzita, esku batean kapela kasko luzea ta bestean aipaturiko ikuĒintxo ori dituala, kaxa gaĒean jaĒtzen da. Atabalariak tuntuna ta txistua jotzen dituzte. Dantza-ketan asi orduko, bere kapela ta ikuĒiĒa erabiliz eta burua makurĒtuz, lau aldetakoei itzal aundiz agur egiten die. Dantzaketa iru tokitan egiten du, bakoitzean iru dantzaldi labur: zorĒtziko bat, fandango ta arin-ariĒaren ataltxo bana; lenbizi, Anaidi-etxean, San Pedro'ren irudi aurēan; bigarēn, lendakariaren etxe ondoan eta azkenez, Arānegiko enparantzan; baĒa baldin lendakaria enparantza ori baĒo urĒtiago bizi ba-da, bigarēn dantzaldia enparantza orĒtakoa izan oi da ta azkena, lendakariaren etxe aurfekoa. Bein ori egin ezkerō; kaxa, dantzaria bere gaĒean dala, Anaidi-etxera daramate txistulariak lagunduz, eta orēnbestez kaxaĒenka bukatu da. Dantzaldi oyeĒ ekus ditzazuten Atxabal jaunak—kaxa gaĒean, ez baĒo bai emen agertokian—orain berealaxe egingo ditu.

Lekeition urtero egiten dan jai au ekustera laguntalde aundia dijoa beti: guziak atsegin-pozez egoten dika ta dantzaldi bakoitzaren bukaeran txaloak gogoz jotzen dituzte. Izan ere, kaxaĒenka gure arāntzale azari, bularĒsu, zintzoen oĒtura zāra da, ta aspaldi egiten dan bezela, guziz txalogaĒi ere bai. Ain begiko ditugun arāntzale oyeĒ arbasoen oĒtura onen jarāitzale bitez: asaben oroimen laztana zearo gal eztedin, orĒtan zintzo iraun bezate. Eta guk ere, gere eĒiaren eĒai ta biotzean erne ta oraindik bizi diran oĒtura on-garbiak—diranak dirala—gogo onez ekus, maitaki begira ta txaloz gora ditzagun.

EGUSKITZA